

Л і т е р а т у р а :

1. *Стец В. А., Стец І. І., Костюмчик М. Ю.* Менеджмент персоналу. Навчальний посібник для студентів економічних спеціальностей. – Тернопіль: Лілея, 1996. – С. 71-73.
2. *Хміль Ф. І.* Менеджмент: Підручник. – К.: Вища школа, 1995. – С. 158-159.
3. *Зигерт В., Ланг Л.* Руководитель без конфликтов. – М., 1992.
4. *Яременко В., Сліпушко О.* Новий тлумачний словник української мови: У 4-х т. – К.: Аконіт, 1999. – Т. 2.
5. *Анциупов А. Я., Шишилов Л. І.* Конфликтология: Ученик для вузов. – М.: ЮНИТИ, 1999.
6. Закон України “Про порядок вирішення колективних трудових спорів (конфліктів)” від 3 березня 1998 р. № 137/98-ВР.

Бех Ю. В.

**ФІЛОСОФСЬКА РЕФЛЕКСІЯ ЯВИЩА
МЕНЕДЖМЕНТУ ОСВІТИ**

Менеджмент освіти є відносно новою галуззю знань для вітчизняного керівника – практика і дослідника педагогічної науки, оскільки криза сучасної освіти є наслідком кризи соціального управління під тиском якої самозруйнувався соціальний організм СРСР, сформувався організаційний контур СНД і розбудовується Україна як суверенна і незалежна, демократична, соціальна, правова держава (ст. 1. Конституції України) [8].

Актуальність поставленої проблеми стає особливо зрозумілою у зв'язку з суперечливими поглядами на стан національної і світової системи освіти у дискурсі Болонського процесу. Суть полеміки достатньо проста і очевидна: є криза або її немає? Якщо залишити осторонь різні проміжні вислови і думки, то, по суті, формулюються дві взаємовиключні точки зору.

Перша: вся вітчизняна освіта (адеякі заявляють, що і світова), всі її структури, включаючи управління, переживають глибоку і затяжну, таку, що розтягнулася на багато років кризу. Причина полягає у переході світової спільноти від індустріальної до інформаційної фази розвитку.

Друга: ніякої кризи освіти в нашому суспільстві немає, є природний процес її реформування, зв'язаний з об'єктивними, частково суб'єктивними і неминучими у такому разі труднощами і суперечностями. Більш того, саме освіта, зтверджують прихильники другої позиції, виявилася тією єдиною системою діяльності нашого суспільства, яка не тільки не втратила свого потенціалу, але і в складних умовах глибокої соціальної і, навіть, соціетальної кризи добилась помітних позитивних результатів.

Не вдаючись до деталей наведеної вище антиномії, відзначимо, що криза освіти все ж таки існує, так само як існують і шляхи її подолання.

Крім того, приєднання України до Болонської конвенції (травень 2005 р.), визначило розвиток її системи вищої освіти у загальному контексті європейської інтеграції з орієнтацією на фундаментальні цінності західної культури, а саме парламентаризм, права людини, права національних меншин, лібералізацію, свободу пересування, обмеження ролі держави в суспільстві та інше, що складає невід'ємні атрибути громадянського суспільства.

Гострота проблеми полягає у потребі демократизувати освіту, оскільки серед найпомітніших явищ у світовій вищій освіті останніх десятиріч ХХ століття є поступове перетворення її з суто елітарної (яка охоплювала незначний відсоток молоді студентського віку), спершу в масову, а пізніше – на початку ХХІ століття – в загальну. Це явище супроводжується для урядів країн, навіть більш демократичних ніж Україна, серйозними соціальними потрясіннями, запобігти яким можливо тільки демократизацією галузі освіти і суспільства.

При цьому звернемо увагу на те, що українська вища школа стала однією з найбільших у Європі, налічуючи 2,318 млн студентів станом на 2006 – 2007 навчальний рік [6, 4]. Керівництво вітчизняної системи освіти у своїх виступах і публікаціях наголошує на тому, що кадрові ресурси системи вищої освіти дають змогу навчати всі 100% представників вікової групи 17-22 роки.

Розбудова менеджменту освіти має **світоглядно-ідеологічний вимір**, оскільки нові способи світоусвідомлення, розвиток багатоваріантної соціальної уяви, надзвичайно розвинена здатність особистості до самоорганізації і соціальної відповідальності перед собою і суспільством – ось найбільш потужний інструмент коеволюції людини і суспільства у ХХІ столітті. Це відбувається оскільки головне набуття людиною нових можливостей у контексті його сучасної еволюції сьогодні лежить не у сфері найновіших біотехнологій, і не у сфері генної інженерії, що хвилює суспільство своїми відкриттями й експериментами.

Офіційно систему концептуальних ідей і поглядів української держави на основні напрями розвитку освіти визначає “Концепція розвитку освіти в Україні на 2006 – 2010 роки” [13, 7-8].

Актуальність проблеми демократизації управління галуззю освіти надає й **практика управління**, що склалася за роки становлення незалежної України. І яка, на жаль, щодалі бюрократизується, вступаючи у протиріччя з ліберальною моделлю розбудови українського суспільства. Майже усі доленосні рішення приймаються на рівні Міністерства освіти і науки України. В країні діє достатньо жорстка система ліцензування спеціальностей і спеціалізацій з якої майже виключено участь громадянського суспільства. Акредитація вищих навчальних закладів має

заформалізований характер і є обтяжливою для учасників освітянського процесу. Застарілі стандарти підготовки фахівців, обмежують маневр вищих навчальних закладів на сучасному ринку освітянських послуг, а наявність молодших спеціалістів і спеціалістів у структурі національної системи освіти є анахронізмом. У той же час своєчасно невизначене положення бакалавра і магістра у структурі вітчизняного ринку робочої сили суттєво гальмує розвиток галузі у напрямку демократизації єдиного європейського простору вищої освіти.

Система місцевого самоврядування із-за запровадженої системи збору податків і технології розробки державного бюджету на наступний рік, форми реалізації так званого державного замовлення на підготовку фахівців, практично виключена з процесу управління регіональною освітою.

В українському суспільстві давно назріла гостра потреба докорінної демократизації галузі освіти, що пов'язана з **організацією навчально-виховного процесу** і підходами до визначення місця і ролі студента у ньому. До цього нас спонукають декілька чинників. Коли сьогодні ми використовуємо ідею про необхідність “повернення суб'єкта в освіту”, то маємо на увазі цілісну людину, як суб'єкта. Цінністю тут є не стільки розум людини, що здатний накопичувати теоретичні й практичне знання і навички, скільки її здатність до інноваційної діяльності й цілеспрямованого запровадження у практику нових зразків продукції і послуг.

Типовим для вітчизняних соціальних відносин довгі роки була відсутність свободи вибору як у побутовій сфері, так і у професійній. Позиція – виконавець, “людина-гвинтик”, не створювала умов для вибору, для прийняття рішень, для самовизначення, не удосконалюється у роздумах і рефлексії, а виконання вказівок – у розумності. Наразі ж настала принципово інша доба – потрібен конкурентоздатний фахівець, що є самодостатнім й надзвичайно самоорганізованим.

Широка демократизація у сфері освіти передбачає формування якісно **нової управлінської культури** молоді і професорсько-викладацького складу навчальних закладів усіх рівнів акредитації, не залежно від форм власності, – це є неодмінною умовою формування розгалуженого і здатного до самовідтворення громадянського суспільства, в якому функція управління має бути “розлита по головах” усіх його суб'єктів, як це робиться, наприклад, у інших країнах світу.

Як стверджують А. Власюк і Л. Ляшенко, опираючись на дослідження Всесвітнього освітнього бюро у Женеві, із 159 спроб реформ освіти невдалими виявилися 75%, вдалими – 8%. Одною з головних причин такого невиконання планів реформування та вдосконалення освіти були старі підходи і методи, надмірне захоплення адміністрування і відмову від розширення соціальної бази реформ через залучення всіх освітян і широких мас населення [2, 59-68].

Філософи за цих обставин також не повинні стояти осторонь від суперечностей і тенденцій освітянської сфери, оскільки лише вони можуть дослідити природу, сутність, зміст та форми організації сучасного навчально – виховного процесу, перспективи ділової кар'єри особистості, конкурентоспроможність випускників національних систем освіти на регіональному (європейському) ринку праці, визначити напрями та шляхи демократизації освітянської галузі у контексті саморозгортання глобальних інтеграційних процесів.

Таким чином, сучасний менеджмент освіти вимагає всебічної соціально-філософської рефлексії, тому що інші сучасні наукові підходи до аналізу цього явища через їхню однобічність та фрагментарність є не достатніми для розуміння його сутності і змісту, а тому – і для ефективної соціальної управлінської практики.

Передусім йдеться про зміну парадигми менеджменту освіти в умовах переходу людства до інформаційного суспільства, відмітною ознакою якого стала людиновимірність. Саме соціальна філософія задається питанням про те, що змінюється в світі під впливом людини і актуалізує проблему щодо розбудови менеджменту в суспільстві як багатоцільовій і поліетнічній системі з надзвичайно активними громадянами і демократичним урядом. Сьогодні настала епоха нового прочитання ідей, законів і принципів загальної організаційної науки (тектології) О.Богданова у якому має знайти своє місце філософія освіти.

Філософія освіти має розкрити суть терміну “менеджмент освіти” і його зв'язки з родовим поняттям “управління”, а також такими видовими поняттями як: “управління технічними системами”, “управління біологічними системами”, “адміністративний менеджмент”, “управління економікою”, “управління культурою”, “управління мистецтвом”, “соціальне управління”, “управління соціальними процесами” та ін.

Це означає, що для початку треба висвітлити, не торкаючись самого явища менеджменту освіти, його основні категорії. Таким чином, квант “менеджмент освіти”, як філософська ідея, є той специфічний обсяг інформації, що представляє соціальну дійсність – освіту, у всьому обсязі її внутрішніх і зовнішніх сторін.

Концепт “менеджмент освіти” є потреба проаналізувати через розкриття сенсу понять “освіта” і “менеджмент”. Аналіз почнемо з уточнення сенсу категорії “освіта”. Тут не має потаємного смислу, оскільки цей термін у галузі філософії освіти є сталими. Є сенс вважати, що термін освіта (образование – рос.) з'явився у російській педагогічній думці, у фарватері якої довгий час перебувала й українська педагогіка, одночасно з європейською. На це нас наштовхує підручник “Педагогіка”, що випущено у світ двома Академіями педагогічних наук – СРСР і НДР, у якому про цей феномен сказано: “Буквальний смисл терміну – “формування образу”. У цьому значенні його увів у педагогіку Й. Г. Песталоцці. Це поняття у багатьох вимірах

співпадає з широким розумінням виховання, тому термін “освіта” у широкому сенсі використовується для визначення навчально-виховного процесу. У педагогічній літературі поняття “освіта” відноситься понад усе до передачі та засвоєння знань, умінь і навичок, формування пізнавальних інтересів і здібностей, до спеціальної підготовки до професійної діяльності” [15, 109].

У сучасних вітчизняних підручниках з педагогіки термін “освіта” визначається наступним чином: “Освіта – це водночас і процес, і результат **завершеного навчання** (виділено – нами) (наприклад середнього, вищого, підвищення кваліфікації)” [19, 30].

Не вдаючись у деталі відмінностей різних змістів поняття освіти, зафіксуємо основні: а) в якості ідеалу сучасна освіта співвідноситься з процесом формування, розкриття й використання потенційно безмежних здібностей і можливостей людини, внутрішніх резервів особистості; б) поняття освіти в сучасній культурі вживається зовсім в іншому контексті, який менш важливий, ніж перший, а саме – у контексті соціального інституту суспільства, який здійснює навчально-виховну діяльність у встановлених рамках, зі своїми специфічними засобами та змістом. Поглиблений зв'язок цього інституту з іншими, вплив його на всі сфери життя і культуру в цілому має свою специфіку, пов'язану як з історично спадкоємними формами його розвитку, так і сучасними культурними інноваціями.

За умови такого неспівпадіння змісту терміну “**освіта**” звернемось до його визначення у законодавчих актах України. Так, у Законі України “Про освіту” визначається як “основа інтелектуального, культурного, духовного, соціального, економічного розвитку суспільства і держави” [7, 21].

У цьому Законі України позначається, що “метою освіти є всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, розвиток її талантів, розумових і фізичних здібностей, виховання високих моральних якостей, формування громадян, здатних до свідомого суспільного вибору, збагачення на цій основі інтелектуального, творчого, культурного потенціалу народу, підвищення освітнього рівня народу, забезпечення народного господарства кваліфікованими фахівцями” [7, 21].

У Законі України “Про вищу освіту” складова “вища освіта” визначається як “рівень освіти, який здобувається особою у вищому навчальному закладі в результаті послідовного, систематичного та цілеспрямованого процесу засвоєння змісту навчання, який ґрунтується на повній загальній середній освіті і завершується здобуттям певної кваліфікації за підсумками державної атестації” [7, 168]. Далі законодавець уточнює від чого залежить вища освіта (її зміст) “зміст вищої освіти – обумовлена цілями та потребами суспільства система знань, умінь і навичок, професійних, світоглядних і громадянських якостей, що має бути сформована в

процесі навчання з урахуванням перспектив розвитку суспільства, науки, техніки, технологій, культури та мистецтва” [7, 168].

Як бачимо, законодавці чітко ставлять вищу освіту в залежність від перспектив розвитку суспільства, науки, техніки, технологій, культури та мистецтва.

Отже, термін “освіта” має етимологічний, семантичний і філософський смисли. Етимологічним і семантичним коренем його є “образ”. Корінь “образ” утримує зміст поняття (семантичний смисл) і його цільове навантаження (філософський смисл). Таким чином, слово “образование” (рос.) генетично утримує у собі свою мету як образ передбачуваного результату освітньої діяльності. Серед багатьох словесних назв поняття освіти – від англійськомовного “education” та російського “образование” (творити людську особистість згідно з певною моделлю, образом) – український термін виглядає напрочуд найточнішим, тому що слово “освіта” – це вістря, вісь життя (ось+vita) [10, 17].

Далі розглянемо іншу складову концепту “менеджмент освіти” – **“менеджмент”** і його взаємовідносини зі спорідненим поняттям “управління”.

Нагадаємо також думку Р. Ходжетса, який у цілому, досить логічно, обґрунтовано і послідовно пояснює процес зародження практичної діяльності в області управління (management), уже в Шумері в третьому тисячолітті до н.е., коли відбулася трансформація шумерських жерців у менеджерів за родом своєї діяльності після того, як вони на певному етапі відмовилися від приношення кривавих жертв богам і стали отримувати данину продуктами; причому останні збиралися, обмінювалися й пускалися в обіг та започатковувалися перші комерційні операції за допомогою посередників [9].

А перші теоретичні роботи з питань управління організацією в Стародавньому Китаї у період з V століття до нашої ери належать китайським філософам – конфуціанцям і легістам. Тому аналіз питань менеджменту був би неповним, якщо зупинитися лише на північноамериканській і західноєвропейській традиціях у цій області. Тут слушно нагадати, що україномовне поняття “соціальне управління” перекладається англійською як “social management” [20].

Дійсно, слово “менеджмент” характеризується як досить складне за своєю семантикою соціальне явище. Так, на думку П. Друкера, нюанси, які потрібно враховувати при його розгляді, роблять його досить важким для розуміння. Це слово – специфічно американське за походженням і навряд чи може бути перекладене на які-небудь інші мови, включаючи англійську мову Британських островів [4, 21-30]. Тому, серед причин, що пояснюють термінологічну плутанину, може бути і те, що при перекладі з англійської оригінальної спеціальної літератури термін “management” передавався на українську або російську і як “менеджмент”, і як “управління”, причому частіше перевага віддавалася останньому, оскільки саме воно було основним,

звичайним, поняттям протягом усього періоду централізованого керівництва економікою.

Підґрунтям для невизнання цілою низкою вітчизняних науковців повної синонімічності понять “управління” і “менеджмент” виступає, передусім, їхня розбіжність за змістом. Тому, на наш погляд, слухним є аналіз змісту цих понять в українській, російській та англійській мовах. При цьому слід звернути увагу на ґрунтовний аналіз цих понять І. Шавкун у праці “Філософія менеджменту” [18]. Дослідниця спирається на семантичний аналіз таких англійських слів як “manage”, “administer”, “govern”, “rule”, “control”.

І. Шавкун звернула увагу на те, що на відміну від загальномовних тлумачних словників, у яких пропонуються найпоширеніші значення того або іншого слова у різних сферах уживання, спеціальні тлумачні словники покликані дати тільки значення слова, прийняте у даній сфері вживання.

Так, у “Термінологічному словнику бізнесу й менеджменту” пропонуються такі визначення: “Administration”: (загальн.) – “особи, визначаючі цілі, завдання й політику організації; комерційне право: управління й розпорядження майном померлої без заповіту особи згідно повноважень, отриманих від відповідного органа” [23, 22].

“Management”: по-перше, “управління, керівництво, адміністрація, дирекція, регулювання, управлінський апарат, організація”; по-друге, (загальн.) – “приватна особа або група осіб, що несуть відповідальність за вивчення, аналіз, формулювання рішень і здійснення необхідних дій на благо організації”; по-третє, “адміністративне управління: функція, що включає планування, координацію діяльності у рамках організації й її управління” [23, 241].

У “Словнику американських бізнес-термінів” до вищезгаданих змістовних складових поняття “administration” додається ще одне: “the process of managing an organization” – “процес управління організацією” [21, 7]. А зміст поняття “management” пропонується тлумачити як: “мистецтво й наука планування, організації, керівництва й контролювання роботи інших для досягнення певних цілей; процес прийняття рішень і лідерство; група осіб усередині організації, до обов’язків яких входить прийняття рішень і управління” [21, 190].

У “Міжнародному словнику з менеджменту” знаходимо таке визначення: “менеджмент” (“management”), або “управління” (“administration”): “ефективне використання й координація таких ресурсів як капітал, будинки, матеріали й праця для досягнення заданих цілей з максимальною ефективністю” [24, 320].

В англійському виданні “Міжнародного довідника з менеджменту” поняття менеджменту тлумачиться як “ефективне використання і координація таких ресурсів, як капітал (продуктивний, фінансовий, людський) для досягнення заданих цілей з максимальною ефективністю”.

“Словарь русского языка” С. Ожегова. пропонує наступні визначення поняття “управление” і його похідних [14, 726-727]. “Управлять – “направлять ход, движение кого-, чего-нибудь, руководить действиями кого-, чего-нибудь; руководить, направлять деятельность кого-, чего-нибудь; в грамматике: синтаксически подчинять себе другое слово”.

“Управление – “деятельность органов государственной власти; совокупность приборов, посредством которых управляют ходом машины, механизма; крупное подразделение какого-нибудь учреждения, крупное административное учреждение; в грамматике: подчинительная связь, при которой главенствующее слово требует от грамматически зависимого имени постановки в определенном падеже”.

“Управленец – работник “управления” в значении “крупное подразделение какого-нибудь учреждения, крупное административное учреждение”.

Однак, зміни у соціально-політичному й економічному житті країни і глобалізація сучасного соціального світу призвели до кардинальної перебудови всієї системи управління. З розвитком ринкової економіки відбувся розподіл сфер управління. Нова соціальна реальність вимагала нового понятійного апарату. Для позначення управління соціально-економічними процесами на рівні окремої організації, що функціонує у ринкових умовах, став вживатися термін “менеджмент”. Поступово його стали застосовувати й відносно некомерційних організацій, у тому числі й до тих, що надають освітянські послуги населенню.

Так уже у “Современном экономическом словаре” поряд з терміном “управление” (рос.) знаходимо термін “менеджмент” у такому їхньому тлумаченні: “Управление – сознательное целенаправленное воздействие со стороны субъектов, органов на людей и экономические объекты, осуществляемое с целью направить их действия и получить желаемые результаты”. “Менеджмент – совокупность принципов, форм, методов, приемов и средств управления производством и производственным персоналом с использованием достижений науки управления. Основная цель менеджмента – достижение высокой эффективности производства, лучшего использования ресурсного потенциала предприятия, фирмы, компании; руководство предприятия, фирмы, руководящий орган; организация производства” [16].

Аналізуючи зміни, що відбуваються у змісті понять “управление” (рос.) й “менеджмент”, можна дійти висновку, як зазначає І. Шавкун, що перехід до нових соціально-економічних реалій викликав розщеплення первісного змісту поняття “управление” (рос.) і, як наслідок, вживання нового для даного соціуму поняття “менеджмент”.

Зазначимо, що зміна змісту поняття відбулась й у бік розширення. Так, в “Универсальном бизнес-словаре” поняття “администратор” (рос.) тлумачиться як “менеджер” [11, 5], а поняття “менеджер”, у свою чергу, пояснюється як “специалист

по управленню хозяйственными процессами, производством и обращению товаров; наемный управляющий. Менеджеры организуют работу на фирме, руководят производственной деятельностью групп сотрудников фирмы. Менеджер является должностным лицом фирмы, компании, в которой он работает, и входит в средний и высший руководящий состав фирмы” [11, 43].

Поширення змісту має місце у випадку тлумачення російського поняття “управляющий”. Якщо традиційно це слово означало “лицо, ведущее дела какого-нибудь хозяйства, учреждения, предприятия (например, управляющий делами) [14, 727], то за нових соціально-економічних умов це поняття вживається стосовно “лица, входящего в руководящий состав фирмы, компании, менеджера фирмы, осуществляющего управление повседневными делами фирмы, каким-либо участком общей работы, деятельности подразделений фирмы и ее сотрудников” [11, 72].

Розглянемо, як трактуються ці поняття і їхні похідні у сучасній українській мові. “Великий тлумачний словник сучасної української мови” (2002 р.), на відміну від тлумачного словника російської мови (1986 р.), вже відбиває нові соціально-економічні реалії та пропонує таке тлумачення цих термінів: “Менеджмент – сукупність принципів, методів, засобів і форм управління виробництвом з метою підвищення його ефективності, збільшення прибутків”. “Менеджер – людина, яка відповідає за координацію і контроль над організацією праці; той, хто управляє промисловим, торговим, фінансовим і т. ін. підприємством; підприємець у професійному спорті, який організує тренування і виступи спортсменів; підприємець у царині мистецтва, який організує концертну діяльність артистів”.

Тут також наведене поняття “менеджеризм”, що змістовно тлумачиться як “сучасна теорія управління виробництвом, що проголошує зосередження на організаційно-технічних та ідеологічних функціях менеджерів” [1, 518]. На наш погляд, є слушним зауважити, що таке пояснення цієї категорії вважається край вузьким, оскільки охоплює лише управління виробничої сферою.

У свою чергу категорії “управляти” і “керувати” та відповідні похідні можливо вважати синонімами, оскільки їх тлумачення майже співпадають. Для порівняння нижче наведемо визначення кожного з них.

“Управляти – спрямовувати діяльність, роботу кого-, чого-небудь; бути на чолі когось, чогось; керувати; користуючись кермом та іншими регулювальними пристроями, спрямовувати хід, роботу чого-небудь; спрямовувати хід, перебіг якогось процесу, впливати на розвиток, стан чого-небудь”. “Управління – дія за значенням управляти (спрямовувати діяльність, роботу кого-, чого-небудь); адміністративна установа або відділ якоїсь установи, організації, що відає певною галуззю господарської, наукової військової і т. ін. діяльності; розм.: працівники такої установи

або відділу; те саме, що “керування (у сенсі: система або сукупність приладів, за допомогою яких керують машинами, механізмами тощо)” [1, 1300].

“Керувати – спрямовувати процес, впливати на розвиток, стан чого-небудь; спрямовувати діяльність кого-, чого-небудь; бути на чолі когось, чогось; давати вказівки; розпоряджатися; диригувати хором, оркестром”. “Керування – дія за значенням “керувати”; система або сукупність приладів, за допомогою яких керують машинами, механізмами тощо”. “Керівник – той, хто керує ким-, чим-небудь, очолює когось, щось”. “Керуючий – дієприкметник до “керувати”: наприклад, керуючий справами” [1, 425].

Водночас у сучасній українській мові наявна відсутність похідного від поняття “управляти” іменника, що за змістом означає “того, хто здійснює цю дію” (відповідно, російською “управленец”). Натомість укладачі словника пропонують поняття “управитель”, що слід розуміти як, “по-перше, у дореволюційній Росії – особа, яка керувала справами, розпоряджалася фінансами поміщицького господарства, заводу, фабрики і т.ін.; по-друге, застаріле: керівник, голова чого-небудь” [1, 1300]. Ще більш вразливою є перша фраза, з якої починається у цьому Словнику, виданому на початку третього тисячоліття, тлумачення поняття “керувати” – “правити волами, кіньми тощо” [1, 425]. Ймовірно, наявність таких лакун можливо пояснити тим, що розбудова української понятійної парадигми “управління”, на відміну від російської, почалася тільки зі здобуттям незалежності України як держави, а й, отже, триває тільки декілька років.

У сучасній українській мові поняття “менеджмент” безумовно корелюється з англійським поняттям “management”, а зміст англійського поняття “administration” може передаватися через українські слова “управління” й “керування”.

Аналіз досліджень з теорії та практики менеджменту свідчить про те, що загальноприйнятого використання понять “management” й “administration” немає. У сучасних англійськомовних підручниках і монографіях можна також знайти багато підходів до визначення цих понять. Деякі з них збігаються, деякі суперечать один одному, а деякі взаємодоповнюють.

Спроба класифікувати існуючі підходи дозволяє виділити, на думку І. Шавкун, найбільш типові ознаки цих понять. Так, складовими дефініції поняття “management” (менеджмент), є наступні: по-перше, це – область наукових знань, що вивчає відносини, закономірності й принципи управління, фактори, що впливають на функціонування й розвиток соціально-економічних систем, методи й засоби управління; по-друге, це – сукупність упорядкованих дій, процесів системного характеру, що забезпечують розробку й досягнення цілей організації; по-третє, це – специфічна діяльність з управління організаціями різного типу, рівня й окремих її сфер; по-четверте, це – спільнота людей (менеджерів), соціальний шар тих, хто

здійснює роботу з управління. В той час як поняття “administration” (управління) означає процес цілеспрямованих впливів на об’єкт управління для досягнення заданих результатів [22].

На наш погляд, вищезазначене підтверджує, що у сучасній англійській мові слова “management” й “administration”, що були визначені як аналоги українських понять “менеджмент” та “управління” і використовуються, переважно, взаємозамінно. Це вносить певну плутанину у їх зміст і практику вживання.

Отже, семантичний аналіз понять “менеджмент” і “управління” наводить на думку про те, що в сучасній науці управління ці явища залишаються недослідженими, оскільки не встановлено чітко визначеної родо-видової залежності між ними. У той же час ми спостерігаємо на протязі усього аналізу, що менеджмент тяжіє до регуляції поведінки людини або її організаційних утворень, а управління поширюється на біологічну і технічну сфери.

Оригінальною є пропозиція деяких вчених розмежування цих понять на основі специфічного критерію, а саме виходити з наявності неорганічного, органічного і соціального рівнів існування матерії або матеріалу на який впливає менеджер. Це привабливо, оскільки вказує на місце менеджменту у структурі кібернетичного знання.

Як відомо з теорії кібернетики, на практиці упорядковуються три типи об’єктів і відповідно існує три типи управлінської дії, а саме: управління технічними системами (згадаймо управління автомобілем або атомним реактором); управління біологічними системами (наприклад, розвитком біологічним організмом людини або популяцією тварин і птахів); нарешті, управління особистістю людини та її організаційними формами, що створюються у сфері матеріального і духовного виробництва.

Відповідно, в теорії кібернетичного знання склалося і розвивається три підвиди теорії управління: теорія автоматизованого управління (ТАУ); теорія управління біологічними системами і теорія управління економічними, а ми вважаємо, соціальними системами. Це означає, що менеджмент, як підвид загальної теорії управління завжди є управлінською дією, але управлінська дія не завжди може бути менеджментом. Тут співвідношення таке, як між інформацією і знанням.

При цьому тільки філософський аналіз дозволяє побачити за цими трьома видами управління якісно нову критеріальну базу, а саме: вид речовини, що утворює морфологію об’єкта організаційної діяльності. Ясно, що у першому випадку ми маємо справу з кісною речовиною, що обумовлює властивості технічних систем; у другому – живою речовиною, з чого виникають усі живі організми на планеті, в тому числі й людини; у третьому – з розумною живою речовиною, властивості якої обумовлюють регуляційні процеси у соціумі.

Одночасно це означає, що поняття “управління” значно ширше за поняття “менеджмент”, оскільки включає у себе управління технічними і біологічними

системами, а теорія менеджменту є складовою загальної теорії управління. За цих обставин вищевикладене дозволяє нам трактувати поняття “менеджмент” як таке, що “мотивує дію, це раціональна і майстерна мотивація спільної діяльності людей для досягнення певної мети, вигідної всім індивідам, що об’єдналися (у рівній або різній мірі)” [17].

Спрощене визначення менеджменту таке: **менеджмент – це вміння досягати поставлених цілей, використовуючи працю, інтелект і мотиви поведінки інших людей.**

Взагалі поняття *менеджмент* можна розглядати з різних точок зору, кожна з яких відкриває нові грані цього предмета. Мається на увазі, що його можна розглядати: як процес (діяльність) і продукт; як суб’єкт і об’єкт; як структуру і технологію; як формальне (задекларована влада) і неформальне лідерство; як природний дар і фахову освіту; як науку і мистецтво. В наслідок цього існує велика кількість визначення цього явища. Серед найбільш поширених є, наприклад, такі визначення менеджменту:

1. Менеджмент розглядається як **вид діяльності** людини, спрямований на досягнення поставленої мети. Саме менеджмент створює економічний і соціальний розвиток суспільства. Він є його результатом. “Всюди, де вкладалися тільки економічні фактори виробництва, особливо капітал, не було розвитку. В небагатьох випадках, коли народжувалася енергія менеджменту, відбувався стрімкий розвиток. Розвиток, таким чином, – справа людської енергії, а не економічного багатства. Генерування людської енергії і надання їй напрямку є завданням менеджменту” (П. Друкер) [12].

2. Менеджмент визначається як **процес**, за допомогою якого професійно підготовлені фахівці формують організації та керують ними шляхом встановлення цілей і розроблення способів їх досягнення. Цей процес є інформаційним процесом, тобто процесом формування, сприйняття, передачі, обробки і зберігання управлінської інформації.

3. Менеджмент розглядається як **ієрархічна організаційна структура**, в межах якої реалізуються функції управління. У свою чергу, ієрархія апарату управління знаходить своє конкретне відображення в системі управління організацією. Таким чином, апарат управління є складовою частиною будь-якої організації і збігається з поняттям “менеджмент”. Без нього організація як цілісна складова не може існувати і працювати ефективно.

4. Менеджмент розглядається як **категорія людей**, професійно зайнятих управлінням. Уміння ставити і реалізовувати цілі Ф. Тейлор визначав як мистецтво точно знати, що належить зробити і як зробити це найкраще і найдешевшим способом. Цим мистецтвом повинна володіти певна категорія людей – менеджерів, робота яких і

полягає в організації і керівництві зусиллями всього персоналу для досягнення мети. Головним завданням управлінського персоналу є ефективне використання і координація всіх ресурсів організації (капіталу, будівель, обладнання, матеріалів, персоналу, інформації).

5. Він визнається як **наука та мистецтво** соціального управління. У ХХ сторіччі менеджмент став самостійною галуззю знань, наукою, що має свої специфічні проблеми і способи їх вирішення. Наукові основи цієї дисципліни подано у вигляді концепцій, теорій, принципів, способів і систем управління. Менеджмент як наука спрямовує свої зусилля на пояснення природи управлінської праці, встановлення зв'язку між причиною і наслідком, вияв факторів і умов, за яких спільна праця людей є більш корисною і ефективною.

На підставі вищевикладеного можна констатувати, що *менеджмент освіти є підвидовим поняттям менеджменту або соціального управління, що, у свою чергу, є видовим поняттям родового явища – управління. Будь який менеджмент – управління, але не будь-яке управління є менеджментом, оскільки поряд з ним існує управління технічними системами і управління біологічними системами.*

Менеджер освіти у такому випадку – це суб'єкт, що здійснює управління навчально-виховним процесом, навчальним закладом або галуззю.

Отже, філософія освіти, в подальших дослідженнях сучасного менеджменту освіти, має за мету висвітлити умови його виникнення і існування, а також основні його філософські характеристики: генезис, природу, сутність, зміст, форми, види та рівні тощо. Аналогом тут може бути відома праця німецького філософа Г. Гегеля “Філософія релігії” [3], у якій він довів “закономірність виникнення і розвиток релігійних вірувань” (А. Гулига), не відтворюючи механізмів самого релігійного дійства.

Л і т е р а т у р а :

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – К., Ірпінь: ВТФ “Перун”, 2002. – 1440 с.
2. Власюк А., Ляшенко Л. Нові підходи до планування і реформування освіти (зарубіжний досвід) // Освіта і управління. – 2002. – Т. 5. – № 1. – С. 59-68.
3. Гегель Г. Філософія релігії. В двох томах. – Т. 1. Отв. ред. А. В. Гулыга. пер. с нем. М. И. Левиной. – М.: Мысль, 1976. – 532 с.
4. Друкер П. Ф. Практика менеджмента / Пер. с англ. – М.: Издательский дом “Вильямс”, 2000. – 398 с.
5. Друкер П. Ф. Практика менеджмента / Пер. с англ. – М.: Издательский дом “Вильямс”, 2000. – 398 с.
6. Забезпечення якості вищої освіти – важлива умова інноваційного розвитку держави і суспільства // Інформаційно-аналітичні матеріали до засідання підсумкової колегії Міністерства освіти і науки. – 1-2 березня 2007. – Харків, 2007. – 88 с.

7. Закон України “Про освіту” // Законодавчі акти України з питань освіти / Верховна Рада України. Комітет з питань науки і освіти: Офіц. вид. – К.: Парламентське вид-во, 2004. – 404 с.
8. Конституції України [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.rada.kiev.ua/konst/CONST1.HTM>
9. *Кравченко А. И.* История менеджмента: учеб. пособие. – М.: Академический проспект, 2002. – 556 с.
10. *Кудін В. О.* Освіта в інформаційному суспільстві. – К.: Телекорпорація “Республіка”, 1998. – 151 с.
11. *Лозовский Л. Ш., Райзберг Б. А., Ратновский А. А.* Универсальный бизнес-словарь. – М.: “Дело”, 1999. – 640 с.
12. *Мескон М. Х., Альберт М., Хедоури Ф.* Основы менеджмента: Пер. с англ. – М.: Дело, 1992. – 702 с.
13. *Ніколаєнко С. М.* Стратегія розвитку освіти України: початок ХХІ століття. – К.: Знання, 2006. – 253 с.
14. *Ожегов С. И.* Словарь русского языка / Под ред. Н. Ю. Шведовой; 8-е изд. – М.: Рус. яз., 1986 – 798 с.
15. Педагогика / Под ред. Г. Номера, Ю. К. Бабанского. – М.: Педагогика, 1984. – 368 с.
16. *Райзберг Б. А., Лозовский Л. Ш., Стародубцева Е. Б.* Современный экономический словарь. – 4-е изд. – М.: ИНФРА – М., 2005. – 480 с.
17. *Тихонов А. В.* Управление как объект познания // Организмы и механизмы: проблемы управления в социальных и технических системах: Материалы междисциплинарного научного семинара. – СПб.: Книжный дом, 2003. – С. 205-224.
18. *Шавкун І. Г.* Філософія менеджменту. – Запоріжжя, 2007. – 262 с.
19. *Ягупов В. В.* Педагогіка: Навч. посібник. – К.: Либідь, 2002. – 560 с.
20. *Bilson A., Ross S.* Social Work Management and Practice Systems Principles. 2nd edition. – Jessica Kingsley Publishers, 2006. – 208 p.
21. *Donald L. Caruth & Steven Austin Stovall.* NTC’s American Business Terms Dictionary. – Illinois, USA: National Textbook Company. Lincolnwood, 1994. – 330 p.
22. *Laurie J. Mullins* Management and Organisational Behaviour. Seventh Edition. – Edinburgh: Prentice Hall, 2005. – 357 p.
23. The Concise Oxford Dictionary of Current English. 9th Edition, Edited by Della Thompson. – Oxford: Clarendon Press, 1995. – 1673 p.
24. *Yohansen H. & Page G. T.* International Dictionary of Management. 4th e. – GB, 1990. – 450 p.